

ТЕХНИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР ЖӘНЕ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

ӘОЖ 658.562
МРНТИ 06.54.01

DOI: <https://doi.org/10.37788/2021-2/64-71>

А.Е. Бейсекеев^{1*}, П.В. Дубровин², М.В. Темербаева¹

¹Инновациялық Еуразия университеті, Қазақстан Республикасы

²Воронеж мемлекеттік университетінің Борисоглебск филиалы, Ресей

*(e-mail: aserkhat@mail.ru)

Қазақстан Республикасында өнеркәсіптік сертификатты қолдану мәселелері және болашағы**Андатпа**

Негізгі мәселе: Қазақстандық өндіруші жалған кәсіпорындардың тауарларды, жұмыстар мен көрсетілетін қызметтерді отандық өндірушілер ретінде «бүркеніп», преференциялар алып, мемлекеттік қолдау шараларын пайдаланған, бұл ретте өндіріске арналған жабдықтардың жеткілікті саны болмай, мемлекеттік және өзге де сатып алуларда жеңіске жеткен кездегі жағдайларға бірнеше рет тап болды.

Мақсаты: Мақала Қазақстан Республикасында индустриялық сертификатты қолданудың өзекті мәселелері және перспективаларын қарастыруға арналған. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік сатып алу саласының даму серпіні тауарлар, жұмыстар мен қызметтер өндірісінің жекелеген салаларына қойылатын нақты талаптарға байланысты қаралды. Мақала материалы бір саланың бәсекелес кәсіпорындары арасында адал бәсекелестікті қамтамасыз ету тұрғысынан маңызды болып табылады.

Әдістері: талдау және дедукция.

Нәтижелері және олардың маңыздылығы: Қазақстан Республикасы тәуелсіздігінің алғашқы жылдарынан бастап Стандарттау, сертификаттау және сапаны басқару жүйесіндегі өзгерістер кешені жүзеге асырылуда. Бұл өзгерістер көптеген жылдар бойы байқалып келді, олардың айқын мысалдары: техникалық реттеудің еуропалық моделін Қазақстан Республикасындағы экономикалық жағдайдың қазіргі заманғы болмысына қолдану, Кеден одағына кіру, Кеден одағының бірыңғай техникалық регламенттерін қабылдау, өнімдер мен қызметтердегі жергілікті қамтудың үлесін, сондай-ақ отандық өндірістердің әлеуетін айқындайтын жаңа нормативтік құжаттар мен нормативтік-құқықтық актілерді енгізу болып табылады. Осы өзгерістердің нәтижелері Қазақстан Республикасының Техникалық реттеу жүйесі экономиканы дамытудың пәрменді құралы болып табылатынын дәлелдеді. Тауарлар мен қызметтердің отандық өндірушілерін қолдау үшін енгізілетін жаңа қазақстандық нормативтік-құқықтық актілер мен нормативтік құжаттарды әзірлеу ескі жүйені қайта құруға және бұрынғыдан түбегейлі ерекшеленетін жаңасын құруға ықпал ететін болады. Мақалада индустриялық сертификаттау саласындағы проблемалық мәселелер, атап айтқанда: білікті кадрлардың жетіспеушілігі қарастырылды; осы салада жүргізілетін жұмыстар үшін баға белгілеудің реттелмеген жүйесі; индустриялық сертификаттау рәсімін жүргізудің күрделілігі; индустриялық сертификаттау тетігі процестерін автоматтандырудың болмауы. Индустриялық сертификаттау тәжірибесін талдай отырып, осы мақалада жоғарыда аталған проблемалық мәселелерді шешу бойынша ұсыныстар ұсынылған. Тауарларды, жұмыстар мен көрсетілетін қызметтерді отандық өндірушілердің тізілімін қалыптастыру және жүргізу, сондай-ақ индустриялық сертификатты беру қағидаларына өзгерістер мен толықтырулардың жаңа редакциясы, «Атамекен» Қазақстан Республикасының Ұлттық Кәсіпкерлер палатасы Төралқасының 28.12.2018 ж. № 28 шешімімен индустриялық сертификатты алу процесін қайта жаңарту қажет. Үрдіс неғұрлым ашық, түсінікті және тиімділігі жоғары болуы керек. Сондай-ақ, өзгерістер енгізіле отырып, жекелеген кәсіпорындардың Индустриялық сертификат алуына кедергі келтірген мәселелер шешілуге тиіс.

Түйін сөздер: индустриялық сертификат, сертификаттау, салалық сарапшы, өндірушілер қауымдастығы, Ұлттық Кәсіпкерлер палатасы, отандық өндірушілердің тізілімі, бәсекеге қабілеттілік.

Кіріспе

Қазақстан Республикасының дамып келе жатқан Техникалық реттеу жүйесі елдің технологиялық әлеуетін оның экономикалық болмысына бейімдеу процесінде тұрақты өзгерістерге ұшырауда. Жаңа енгізілген нормативтік-құқықтық актілер қазақстандық бизнес-қоғамдастықтың жекелеген өкілдерінің талаптарын ескеру үшін егжей-тегжейлі пысықтауды қажет етеді.

Қазақстан Республикасының 30.12.2020 ж. № 396-VI ҚРЗ «Техникалық реттеу туралы» Заңы Техникалық реттеуді өнімдерге немесе олармен өзара байланысты процестерге қойылатын қатаң және мүлтіксіз талаптарды айқындау, пайдалану және іске асыру саласындағы құқықтық реттеуге негізделген өзара қарым-қатынас ретінде түсіндіреді.

Сертификаттау, Стандарттау және сапаны басқару жүйесін қайта құрудың негізгі құралына айналған «Техникалық реттеу туралы» Қазақстан Республикасының Заңы күрделі жүзеге асып жатыр. Мұның себебі заңнамадағы «олқылықтарды» теріс пайдаланатын, оның ішінде мемлекеттік сатып алу рәсімдерін жазасыз бұзатын, сол арқылы елдің ЖІӨ (ішкі жалпы өнім) көрсеткіштеріне залал келтіретін жалған өндірушілердің құқық қолдану практикасының төмен деңгейі болып табылады. Қалыптасу сатысындағы нарықтық экономика дамуының осы кезеңінде бұл біздің Республикамыздың Техникалық реттеу жүйесіне теріс әсер етеді.

Мемлекеттік сатып алуға қатысу үшін негізгі талаптардың бірі кандидаттың өзі өндіретін тауар, жұмыс немесе қызметінің сапасын растайтын құжаттың болуы болып табылады.

Нарықтық экономика жағдайында өнімнің нормативтік құжаттама талаптарына сәйкестігінің кепілі болып табылатын басты құрал – сертификаттау. Сертификаттау – сәйкестікті растау жөніндегі орган жүзеге асыратын рәсім, оның мәні өнімнің немесе көрсетілетін қызметтің сапасын нормативтік құжаттамада белгіленген талаптарға жазбаша дәлелдеуден тұрады [1].

Материалдар мен әдістер

Техникалық реттеу саласындағы авторлардың ғылыми жұмыстарын талдау сәйкестікті растау жүйесінің қалыптасуының бастапқы кезеңінде сертификат тұтыну үшін тауар ретінде пайда болатындығын көрсетті. Сертификат әсердің кең спектріне ие және кәсіпорынның экономикалық дамуына және, тиісінше, ондағы жұмысшылардың мансаптық жетістіктеріне әсер ете алатын ұзақ мерзімді жоспарлау құралы болып табылады [2].

Мемлекеттік сатып алу үшін тауарлардың, жұмыстар мен көрсетілетін қызметтердің сапасын растайтын міндетті сертификаттаудан басқа 2019 жылғы 1 шілдеден бастап индустриялық сертификаттау енгізілді.

Индустриялық сертификаттау – бұл Қазақстан Республикасының резиденттеріне де, бейрезиденттеріне де қолданылатын және өтініш берушіде тауарлар, жұмыстар мен көрсетілетін қызметтер тізбесінде көрсетілген көлемде өнім дайындау, жұмыстар орындау және қызметтер көрсету үшін технологиялық, техникалық және ресурстық мүмкіндіктердің болуын растайтын ерікті сертификаттау. Бұл құжат өтініш берушінің отандық өндірушілер Тізіліміне қатысуын растайды [3].

Индустриялық сертификатты алудың алдында екі рәсім жүргізіледі:

1. Құқық белгілейтін құжаттаманы талап ету және верификациялау [4].

2. Қамтитын Индустриялық сараптама рәсімі:

– өндірістің технологиялық кезеңдері мен үдерістерін зерттеу (сараптама өлшемдеріне сәйкестігін растау);

– жеке тараптар мен өндіріс процестерін қоса алғанда, өндірістік қуаттарды есептеу (салалық қауымдастық әзірлеген әдістемеге сәйкес);

– мемлекеттік органдардың статистикасы үшін ЖҚҮ есебі (жергілікті қамту үлесі).

Индустриалды сертификатты алғаннан кейін компаниялар әртүрлі тендерлер мен сатып алуларға қатысу перспективаларын едәуір арттырады:

– өз қабілеттерін көрсету және «Самұрық-Қазына» холдингінің тауар өндірушілер тізіліміне ену, онда кәсіпкерге «Самұрық-Қазына» қорының алдын ала біліктілік іріктеуінде жинаған балдарының 20% есептеледі»;

– отандық өндірушілермен бәсекеге еркін қатысуға;

– шетелдік жеткізушілерден артықшылығы бар.

Мемлекеттік сатып алуда индустриялық сертификат тауарлардың, жұмыстар мен көрсетілетін қызметтердің жекелеген түрлері бойынша алдын ала біліктілік іріктеуге енгізу үшін міндетті өлшем ретінде қолданылады. «Самұрық-Қазына» холдингінің сатып алуларында индустриялық сертификаттың болуы тауар өндіруші мәртебесін береді.

Индустриялық сертификат өтініш берушінің өнімді қайта бөлу тереңдігімен, технологиялығымен және инновацияларымен айқындалатын технологиялық бәсекеге қабілеттілігіне байланысты үш деңгейде ұсынылған.

1-кестеде индустриялық сертификаттың деңгейлері берілген.

1-кесте – Индустриялық сертификаттың деңгейлері

Индустриялық сертификаттың деңгейлері	Тауарларды шығару, жұмыстарды орындау және қызметтерді көрсету үшін қажетті өндірістік әлеуетті растайды	Технологиялық әлеуетті растайды	Инновациялық-технологиялық әлеуетті растайды
Индустриялық сертификат – 1	+		
Индустриялық сертификат – 2	+	+	
Индустриялық сертификат – 3	+	+	+

Әрбір салада және кіші салада индустриялық сертификаттау деңгейлері бойынша бөлудің жеке көрсеткіштері бар. Индустриялық сертификаттың деңгейі тендерлік ұсыныстарды бағалау үшін балдарды қосу кезінде ескеріледі.

Өндірістік қуаттарды есептеу өлшемдері мен әдістемелерін Ұлттық Кәсіпкерлер палатасының қызметкерлері әрбір өндірістік сала делегаттарының қатысуымен әзірледі.

2019 жылғы 1 шілдеден бастап мемлекеттік сатып алуға қатысу үшін өндірушілерге, жұмыстар мен көрсетілетін қызметтерді жеткізушілерге міндетті түрде индустриялық сертификат қажет. Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі Мемлекеттік сатып алуды жүзеге асыру қағидаларына тиісті өзгерістер енгізді. Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрінің м.а. 24.02.2015 ж. бұйрығымен бекітілген «Тауардың шығарылған елін айқындау, тауардың шығарылуы туралы сертификат беру және оның күшін жою жөніндегі қағидаларды» қолдану тәжірибесі № 155» сәйкес, бұл құжат жекелеген өндірістердің бірқатар «тар» ерекшеліктерін ескермейтінін көрсетті, мысалы, қазақстандық жинақтаушы материалдардың болмауына байланысты жергілікті өндірушілердің критерийлерді орындай алмауы, бұл кемшілік болып табылады.

Нәтижелер

Бүгінгі таңда, бірінші кезекте, салалық қауымдастықтар өкілдері жүргізетін сараптаманың жоғары бағасы мәселесі тұр. Мұндай сараптаманың құны логистикалық шығыстарды, сарапшыларды орналастыру мен тамақтандыру шығыстарын қоса алғанда, шамамен 700 000 теңгені құрайды. Мүмкін, үлкен компания үшін мұндай сараптама құны арзан, бірақ, мысалы, екіден бес адамға дейін жұмыс істейтін жеке кәсіпкерлер үшін бұл өте қымбат болады [5].

Сонымен қатар, кәсіпкерлер салалық сарапшылардың жетіспеушілігінен және, тиісінше, индустриялық сараптама рәсімін ұзартудан жиі наразы. 2020 жылғы 15 қазандағы жағдай бойынша Ұлттық Кәсіпкерлер палатасының деректері бойынша жеңіл өнеркәсіп бойынша 15 сарапшы, жиһаз өнеркәсібі бойынша 10 сарапшы, химия өнеркәсібі бойынша 9 сарапшы бар [6].

Сондай-ақ, сәйкестік сертификатын алу үшін Техникалық регламент талаптары бойынша жиһаз өнеркәсібі өнімдері үшін сынақ зертханаларының жеткіліксіз саны мәселесі тұр.

«Отандық тауар, жұмыс және қызмет өндірушілер тізілімін қалыптастыру және жүргізу, сондай-ақ Индустриялық сертификат беру Ережелері» (бұдан әрі – Ережелер) 2019 жылғы 1 шілдеден бастап күшіне енді. 2020 жылғы 30 мамырдағы жағдай бойынша Павлодар облысының барлық 20 кәсіпорны индустриялық сертификатқа ие болды. Қолданыстағы Ережелерге өзгерістер мен толықтыруларды енгізу бейімделуді қажет ететіні анық.

Ұлттық Кәсіпкерлер Палатасы жеңіл және жиһаз өнеркәсібі қауымдастықтары әзірлеген, мүгедектер ұйымдарына қолданылатын Ережелерге талдау жүргізді. Бұл талдау индустриялық сертификатты беруге қойылатын талаптар жоғары болып табылатынын және негізгі, базалық өлшемшарттардан тыс қолданылатынын көрсетті, бұл айтарлықтай маңызды мәселе болып табылады.

Осыған байланысты, Ұлттық Кәсіпкерлер палатасы осы мәселелерді шешу бойынша ұсынымдар Тізбесін ұсынды.

Бірінші кезекте, салалық сараптама саласындағы кадрлар тапшылығы, сондай-ақ мамандардың тұруының, логистикасының және тамақтануының қаржылық шығындары мәселесін шешу мақсатында мынадай талапты белгілеу туралы шешім қабылданды: әрбір өңірде қауымдастықтардан кемінде бір салалық сарапшының болуын қамтамасыз ету, бұл сараптаманың жалпы құнын төмендетуге мүмкіндік береді.

Екіншіден, мүгедектер ұйымдарын верификациялау рәсімі мұқият пысықтауды талап етеді. Бүгінгі таңда жоғарыда аталған ұйымдардың бірыңғай Тізілімі әзірленбеген, бұл мемлекеттік сатып алуға қатысатын және ірі тендерлерге үміткер жалған кәсіпорындардың пайда болуына ықпал етеді.

Сонымен қатар, Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі осы проблеманың бар екенін мойындайды және Ұлттық Кәсіпкерлер палатасы мен мүгедектер ұйымдарының ұсынысын пысықтауға дайындығын білдіреді. Бұдан басқа, мүгедектер ұйымдарын бірыңғай консорциумға агломерациялау қажет.

2019 жылғы ақпанда Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі (Мемлекеттік сатып алу веб-порталы) ақпараттық жүйеде еңбекақы төлеу жөніндегі Сандық сипаттамалар мен шығындар бойынша барлық параметрлердің сәйкестігіне тексеру жүргізді (Қазақстан Республикасы Салық Кодексінің 394-бабы, бірінші бөлігі, 11-тармақшасы). Тексеру нәтижелері бойынша, сондай-ақ мемлекеттік сатып алу және квазимемлекеттік сектор субъектілерінің сатып алуы туралы заңнамада қабылданған мүгедектер ұйымдарының мемлекеттік сатып алуға қатысуы мәселесі бойынша түзетулер негізінде Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі Мемлекеттік сатып алуға қатысу үшін егжей-тегжейлі жағдайлары бар мүгедектер ұйымдарының тізбесін жүргізу жөніндегі функциядан айырылды (Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрлігінің 29.12.2015 ж. № 1065 бұйрығы) [7].

Үшіншіден, мүгедектер ұйымдары мен салалық қауымдастықтардың бірлесіп қатысуы кезінде индустриялық сертификаттаудан өту үшін салалық өлшемшарттарды қайта қарау қажет.

Төртіншіден, Кәсіпкерлер Палатасы, Салалық сарапшылар қауымдастықтары, салалық сарапшылар мен өтініш беруші кәсіпорындар арасында индустриялық сертификатты беру рәсімінде

бизнес-процестерді автоматтандыру арқылы оңтайландыру, бұл процестердің толық ашықтығын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Мемлекеттік және квазимемлекеттік сатып алуға қатысудан артық, орынсыз шектеулерге байланысты ТЖҚ БНА жүйесі (тауарлардың, жұмыстар мен көрсетілетін қызметтердің бірыңғай номенклатуралық анықтамалығы) бойынша шығарылатын өнімнің кодификациясын ақпараттық жүйеден алып тастау қажет [8].

«Атамекен» Ұлттық Кәсіпкерлер Палатасы 2019 жылдың сәуір айынан бастап индустриялық сертификаттар береді. Индустриялық сертификат техникалық реттеудің салыстырмалы түрде жаңа құралы болып табылатындығын назарға ала отырып, іздестіру процесінде индустриялық сертификатты беру рәсіміне ғана емес, іс жүзінде қолданысының 20 айында қолданылуына да нақты талдау жүргізілді.

Талқылау

Қазіргі уақытта Ережелердің жекелеген тармақтары мен тармақшаларына қатысты мәселелер мен кемшіліктер әлі де өзекті. Оларды толығырақ қарастырайық.

Сонымен, Ереженің қолданыстағы редакциясына сәйкес өтініш беруші келесі ақпаратты ұсынуы керек: егер өнім заңнамаға сәйкес сәйкестікті міндетті бағалауға (растауға) жататын болса, сәйкестікті бағалау туралы құжаттың нөмірі, берілген күні және аяқталу күні.

Бірақ, бұдан әрі Ережелерде келесі ақпарат айтылады: егер бұл шарт салалық Критерийлерде қарастырылған болса, сәйкестікті бағалау туралы құжат ұсынылмауы мүмкін. Регламенттеуші құжаттың әртүрлі оқылуын болдырмау үшін сәйкестікті бағалау туралы құжаттарға қатысты Қағидалардың барлық тармақтарында «Егер салалық Өлшемшарттарда өзгеше көзделмесе» деген ескертпені пайдалану қажеттілігі бар.

Сондай-ақ, Ережелердің қолданыстағы редакциясында тауарды қайта өңдеу нәтижесінде болған алғашқы алты белгінің кез келгені деңгейінде Еуразиялық экономикалық одақтың сыртқы экономикалық қызметінің тауар номенклатурасы (ЕАЭО СЭҚ ТН) бойынша тауар кодының өзгеруі тауарды қайта өңдеу критерийі болып табылады.

ЕАЭО СЭҚ ТН бойынша тауар кодын кез келген алғашқы төрт белгі деңгейінде өзгертуге қатысты Қағидаларға толықтырулар енгізу өндірістің толық циклі бар компаниялар үшін басқаларымен салыстырғанда артықшылықтар мен преференциялар алуға мүмкіндік береді.

Мысалы, зауыттарында химиялық және өзге де шикізат түрлерін араластыру процесінде құрамының сапалы өзгеруі, ал тиісінше тыңайтқыштың түрі мен әрекет ету ауқымының өзгеруі орын алатын минералдық тыңайтқыштардың қазақстандық өндірушілері өндірісі Химиялық түрлендірулерсіз ингредиенттерді араластырудың қарапайым операциялары ғана болып табылатын осы саланың бәсекелес кәсіпорындары арасында басым позицияға ие болады.

Нақтырақ болу үшін кейбір жағдайларды қарастырыңыз.

ЕАЭО СЭҚ ТН 3104900009 коды бар құрамында калий мөлшері жоғары минералды тыңайтқыш өндіру үшін шикізат ретінде ЕАЭО СЭҚ ТН 3104205000 және 3104209000 кодтары бар құрамында калий мөлшері аз минералды тыңайтқыштар пайдаланылды, яғни өнімнің ЕАЭО СЭҚ ТН коды алғашқы алты белгі деңгейінде өзгерді, бұл ретте өнім қағидаттық жаңа қасиеттерге ие болмады. Ал, мысалы, азотты (ЕАЭО СЭҚ ТН коды 3102), фосфорлы (ЕАЭО СЭҚ ТН коды 3103) және калийлі (ЕАЭО СЭҚ ТН коды 3104) минералдық тыңайтқыштарды араластыру кезінде ЕАЭО СЭҚ ТН кодымен 3105 қолданылу ауқымы кеңейтілген кешенді азот-фосфор-калий минералдық тыңайтқышы алынады, яғни ЕАЭО СЭҚ ТН алғашқы төрт белгісі деңгейінде өзгеріс болды.

Бұл мысал Қазақстан экономикасы үшін аса маңызды агрохимиялық саладан келтірілген және Ережеге жоғарыда аталған өзгерістерді енгізу қажеттілігін толық көлемде көрсетеді.

Бұдан әрі, Ережені талдау индустриялық сертификаттаудың алғашқы кезеңдерінің бірінде өтініш беруші отандық өндірушілердің тізіліміне енгізу туралы өтінішті ресімдеу сәтінде электрондық сертификаттау жүйесінде жылжымайтын мүліктің болуы туралы құжаттарды (анықтама) не жалдау шартын жүктейтінін көрсетті.

Біздің ойымызша, ерекше жағдайларда, өткен 3 жыл ішінде бір жалға беруші мен жалға алушыдан жалға алынған үй-жайға бірнеше жалдау шарттарын ұсыну, тиісті кезеңге коммуналдық төлемдер беру мәселесін қарастыру қажет.

Сондай-ақ, қолданыстағы Ережеде салалық сарапшының оң қорытындысы өтініш берушіні отандық өндірушілер тізіліміне енгізу үшін негіз болып табылады. Бұл ретте қорытындының қолданылу мерзімі көрсетілмеген.

Келіп түскен өтінімдерді талдау барысында өтінім берушілердің өтінім бергенге дейін 6 және одан да көп ай бұрын салалық сарапшы қол қойған қорытындыны ұсынуы анықталды, бұл салалық сарапшылардың беделі үшін тәуекел болып табылады, өйткені осы уақыт ішінде өндірістік қуаттармен байланысты өзгерістер болуы мүмкін. Осыған байланысты, салалық сарапшы қорытындысының қолданылу мерзімін оған қол қойылған сәттен бастап 3 айға дейін белгілеу орынды болар еді.

Бұдан басқа, Ережелердің қолданыстағы редакциясы отандық өндірушіні отандық өндірушілер тізіліміне шығару үшін отандық өндірушінің өндірістің орналасқан жеріне белгіленген мерзімде верификациялық комиссияға рұқсат беруден бас тартуы негіз болып табылады [9].

Индустриялық сертификат 36 ай мерзімге берілетіндіктен, салалық қауымдастықтардың мәлімделген өнім өндірісін растау және Индустриялық сертификат берілген күннен бастап 12 ай өткен соң салалық сарапшының қорытынды беру заңдылығы тұрғысынан кәсіпорынды инспекциялық қарап тексеруден өткізу құқығын беру қажеттілігі болып табылады.

Сонымен бірге, бұл мәселеде Инспекциялық тексеру кәсіпорынды тексерумен теңестірілуі керек деп санаймыз. Себебін негіздемей, Инспекциялық тексеру жүргізу үшін салалық қауымдастық сарапшысына рұқсат беруден бас тарту кәсіпорыннан индустриялық сертификатты кері қайтарып алуға әкеп соғуы тиіс.

Ережелердің қолданыстағы редакциясына сәйкес салалық қауымдастық саланың жұмыс істеп тұрған кәсіпорындары орналасқан әрбір облыста, республикалық маңызы бар қалада және астанада кемінде бір салалық сарапшыны қамтамасыз етуі тиіс.

Барлық облыстарда, республикалық маңызы бар қалаларда салалық сарапшыларды ұсыну әрбір әкімшілік-аумақтық бірлікте Құзыретті сарапшылардың болуы қажеттілігіне байланысты бүгінгі күні орындалмайтын болып табылады. Құзыретті және объективті сарапшының мазмұны жеткілікті жұмыс көлемі және сәйкесінше лайықты жалақы түрінде берілуі керек. Бір аймақта жұмыс көлемін нақты түсінудің болмауына байланысты сапа менеджменті жүйесі сарапшының лайықты тұрақты ай сайынғы мазмұнын ала алмайды.

Өңірлерде сала кәсіпорындарының қызметкерлерін, яғни олардың ішінен сарапшыларды тарту өтініш берушілер үшін де, сапа менеджменті жүйесі үшін де бар тәуекелдерге байланысты орынсыз деп есептеледі.

Ережелерде салалық сарапшыны Салалық қауымдастықтар (одақтар) Тізбесінен және салалық сарапшылардан шығару верификациялық комиссияның шешімі бойынша жүргізіледі. Сондай-ақ мұндай шешімді салалық сарапшыны аттестаттаған және ұсынған салалық қауымдастықта (одақта) да көздеу қажет. Салалық қауымдастық сарапшының жүргізген сараптамасының сапасы және өтініш берушіні отандық тауар, жұмыс және қызмет өндірушілер тізіліміне енгізу құқығына қорытынды беру үшін беделі мен материалдық жауапкершілігін көтеретінін ескере отырып, біз бұл өзгеріс қағидалардың жаңа редакциясына енгізілуі тиіс деп ойлаймыз. Салалық қауымдастықтың салалық сарапшыны өз бетінше кері қайтарып алуға құқығы болуға тиіс.

Дайындалатын тауар үшін тауарлардың, жұмыстар мен көрсетілетін қызметтердің бірыңғай номенклатуралық анықтамалығына кодтарды енгізу маңызды болып табылады, өйткені 20.02.2020 жылғы Ережеге енгізілген түзетулер жосықсыз кәсіпорындарға оларда нақты өндірісі жоқ тауар позицияларын сатып алуға қатысуға мүмкіндік беретін жағдайлар жасады (мысалы, жеңіл өнеркәсіп өндірушілері жиһаз өнеркәсібін сатып алуға қатысады). Индустриялық сертификатты беру қағидаларына микро, шағын, орта және ірі өндіріс санаттарына (сатып алу көлеміне, қаржылық орнықтылығына және т.б. байланысты) бөлу енгізу қажет.):

- Микро – 100 айлық есептік көрсеткішке дейін;
- Шағын – 101 айлық есептік көрсеткіштен 1000 айлық есептік көрсеткішке дейін;
- Орташа – 1001 айлық есептік көрсеткіштен 100000 айлық есептік көрсеткішке дейін;
- Ірі – 100000-нан астам айлық есептік көрсеткіш.

Мұндай бөлу отандық өндірістің болуын растау процесін реттеуге мүмкіндік береді және Индустриялық сертификат алған өндірушілерге мемлекеттік сатып алу процесіне және квазимемлекеттік сектордың сатып алу процесіне олар растай алған санат шеңберінде ғана қатысуға мүмкіндік береді.

Сондай-ақ, Ережелерде салалық сарапшының өндіріске және өтініш берушінің құжаттарына талдау жүргізу мерзімдерін созу, қорытындыны ресімдеудегі бұзушылықтар бөлігінде, сондай-ақ өндіріске комиссиялық шығу қорытындылары бойынша жауапкершілік шараларын көздеу қажет.

Қорытынды

Осылайша, келесі қорытынды жасауға болады: өнеркәсіптік сертификаттау – бұл кәсіпорынның нақты өндірісінің болуын растайтын рәсім. Индустриялық сертификат өндіріс номенклатурасын, кәсіпорынның өндірістік қуатын көрсетеді. Басқаша айтқанда, өнеркәсіптік сертификаты бар кәсіпорын «Сабын көпіршігі» болып табылмайтын нақты өндірушіге кепілдік береді. Бұл өндірушілер арасында адал бәсекелестікке ықпал етеді [9].

Индустриялық сертификаттау қолданысқа енгізілгенге дейін техникалық реттеу жүйесі көбінесе мынадай мәселеге тап болады: жалған кәсіпорындар өздерін қазақстандық өндірушілер ретінде көрсете отырып, өндірістің өнеркәсіптік көлемдері үшін қажетті жабдықты иеленбей, мемлекеттік және өзге де сатып алуларда тендерлерді алу үшін преференциялар мен қолдау шараларын пайдаланады.

Техникалық реттеу жүйесі республикалық деңгейде экономиканың әртүрлі салаларының нақты өндірістік мүмкіндіктерін түсіну үшін отандық өндірушілердің бірыңғай және сенімге лайық тізілімін қалыптастыру бағытында жылжып келеді. Бұл тиімді өнеркәсіптік саясатты құру және қолдау шараларын әзірлеу үшін қажет екендігінде күмән жоқ.

Индустриялық сертификаттаудың негізгі мәселесі – еңбек нарығы субъектілерінің көпшілігі индустриялық сертификатты алу нәтижесінде экономикалық артықшылықтарды көрмейтіндігі болып табылады, себебі қымбатшылық, зертханалардың жетіспеушілігі және жоғары талаптар сияқты себептерге байланысты. Аталған саланың мәселелері «Отандық тауар, жұмыс және қызмет өндірушілер

тізілімін қалыптастыру және жүргізу», сондай-ақ «Атамекен» Қазақстан Республикасының Ұлттық Кәсіпкерлер палатасы Төралқасының 28.12.2018 ж. № 28 шешімімен бекітілген «Индустриялық сертификатын беру қағидаларына өзгерістер мен толықтырулардың» жаңа редакциясын әзірлеумен шешілуге тиіс [10].

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Закон Республики Казахстан «О техническом регулировании». – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2000000396>.
- 2 Можайский А. Экономическая модель системы сертификации персонала / А. Можайский // Кадровик. Кадровый менеджмент. – 2011. – № 2. – С. 94-101.
- 3 Правила формирования и ведения реестра отечественных производителей товаров, работ и услуг, а также выдачи Индустриального сертификата. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://atameken.kz/ru/pages/886-industrial-naya-sertifikaciya>.
- 4 Стандарты и качество. Словарь терминов и определений. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ria-stk.ru>.
- 5 Информационный портал социальных новостей Казахстана. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://inva.kz/2020/01/23/problemnye-voprosy-vydachi-industrialnogo-sertifikata-podnyali-v-npp-atameken>.
- 6 Национальная палата предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен». – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://pavlodar.atameken.kz/ru/pages/886-industrial-naya-sertifikaciya>.
- 7 Правила участия в госзакупках общественных объединений инвалидов – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cdb.kz>.
- 8 Международное информационное агентство «Казинформ». – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.inform.kz/ru>.
- 9 Информационное агентство «Inbusiness.kz». – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://inbusiness.kz/ru/news/industrialnyj-sertifikat-zashita-biznesa>.
- 10 Закон Республики Казахстан «О Национальной палате предпринимателей». – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://online.zakon.kz>.

REFERENCES

- 1 Zakon Respubliki Kazakhstan «O tekhnicheskoy regulirovaniy» № 396-VI ZRK ot 30.12.2020g. [Law of the Republic of Kazakhstan «On Technical Regulation»]. (n.d.). [adilet.zan.kz](http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2000000396). Retrieved from <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2000000396> [in Russian].
- 2 Mozhayskiy, A. (2011). Ekonomicheskaya model sistemy sertifikatsii personala [The economic model of the personnel certification system / HR. HR management]. *Kadrovik. Kadrovyy menedzhment – Personnel officer. HR management*, 2, 94-101 [in Russian].
- 3 Pravila formirovaniya i vedeniya reyestra otechestvennykh proizvoditeley tovarov, rabot i uslug, a takzhe vydachi Industrialnogo sertifikata [Rules for the formation and maintenance of the register of domestic producers of goods, works and services, as well as the issuance of the Industrial Certificate]. (n.d.). [atameken.kz](https://atameken.kz/ru/pages/886-industrial-naya-sertifikaciya). Retrieved from <https://atameken.kz/ru/pages/886-industrial-naya-sertifikaciya> [in Russian].
- 4 Standarty i kachestvo. Slovar terminov i opredeleniy. [Standards and quality. Glossary of terms and definitions]. (n.d.). ria-stk.ru. Retrieved from <https://ria-stk.ru> [in Russian].
- 5 Informatsionnyy portal sotsialnykh novostey Kazakhstana. [Information portal of social news of Kazakhstan]. (n.d.). inva.kz. Retrieved from <https://inva.kz/2020/01/23/problemnye-voprosy-vydachi-industrialnogo-sertifikata-podnyali-v-npp-atameken> [in Russian].
- 6 Natsionalnaya palata predprinimateley Respubliki Kazakhstan «Atameken». [National Chamber of Entrepreneurs of the Republic of Kazakhstan «Atameken»]. (n.d.). [pavlodar.atameken.kz](https://pavlodar.atameken.kz/ru/pages/886-industrial-naya-sertifikaciya). Retrieved from <https://pavlodar.atameken.kz/ru/pages/886-industrial-naya-sertifikaciya> [in Russian].
- 7 Pravila uchastiya v goszakupkakh obshchestvennykh obyedineniy invalidov [Rules for participation in public procurement of public associations of people with disabilities]. (n.d.). cdb.kz. Retrieved from <https://cdb.kz> [in Russian].
- 8 Mezhdunarodnoye informatsionnoye agentstvo «Kazinform» [International Information Agency «Kazinform»]. (n.d.). [inform.kz](https://www.inform.kz/ru). Retrieved from <https://www.inform.kz/ru> [in Russian].
- 9 Informatsionnoye agentstvo «Inbusiness.kz» [Information agency «Inbusiness.kz»]. (n.d.). [inform.kz](https://www.inform.kz/ru). Retrieved from <https://www.inform.kz/ru> [in Russian].
- 10 Zakon Respubliki Kazakhstan «O Natsionalnoy palate predprinimateley» [Law of the Republic of Kazakhstan «On the National Chamber of Entrepreneurs»]. (n.d.). online.zakon.kz. Retrieved from <https://online.zakon.kz> [in Russian].

А.Е. Бейсекеев^{1*}, П.В. Дубровин², М.В. Темербаева¹

¹Инновационный Евразийский университет, Республика Казахстан

²Борисоглебский филиал Воронежского государственного университета, Россия

Проблемы и перспективы применения Индустриального сертификата в Республике Казахстан

Казахстанский производитель неоднократно сталкивается с ситуациями, когда лжепредприятия, маскируясь под отечественных производителей товаров, работ и услуг, получали преференции и использовали меры государственной поддержки, побеждали в государственных и иных закупках, при этом не имели в наличии достаточного количества оборудования для производства. Статья посвящена актуальным проблемам и перспективам применения Индустриального сертификата в Республике Казахстан. Рассмотрена динамика развития сферы государственных закупок Республики Казахстан в зависимости от конкретных требований к отдельным сферам производства товаров, работ и услуг. Материал данной статьи важен с точки зрения обеспечения добросовестной конкуренции между конкурирующими предприятиями одной отрасли.

Комплекс преобразований в системе стандартизации, сертификации и управлении качеством осуществляется с первых лет независимости Республики Казахстан. Эти преобразования наблюдались на протяжении многих лет. Яркими примерами этого являются применение европейской модели технического регулирования к современным реалиям экономической ситуации в Республике Казахстан, вступление в Таможенный союз, принятие единых технических регламентов Таможенного союза, внедрение новых нормативных документов и нормативно-правовых актов, определяющих долю местного содержания в продукции и услугах, а также потенциал отечественных производств. Результаты данных преобразований доказали, что система технического регулирования Республики Казахстан является действенным инструментом развития экономики. Разработка новых казахстанских нормативно-правовых актов и нормативных документов, вводимых для поддержки отечественного производителя товаров и услуг, будет способствовать преобразованию старой системы и созданию новой, принципиально отличающейся от прежней.

В статье рассмотрены проблемные вопросы в сфере индустриальной сертификации, а именно: нехватка квалифицированных кадров; неотрегулированная система ценообразования, для работ, проводимых в данной сфере; сложность проведения процедуры индустриальной сертификации; отсутствие автоматизации процессов механизма индустриальной сертификации. Анализируя практику индустриальной сертификации, авторы предложили рекомендации по решению вышеперечисленных проблемных вопросов. Новая редакция изменений и дополнений к «Правилам формирования и ведения реестра отечественных производителей товаров, работ и услуг, а также выдачи Индустриального сертификата», утвержденная Национальной палатой предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен» от 28.12.2018г. № 28, призвана реконструировать процесс получения Индустриального сертификата. Процесс должен стать более прозрачным, понятным и высокоэффективным. Кроме того, с внесением изменений должны решиться проблемы, препятствовавшие получению Индустриального сертификата отдельными предприятиями.

Ключевые слова: индустриальный сертификат, сертификация, отраслевой эксперт, ассоциации производителей, Национальная Палата предпринимателей, Реестр отечественных производителей, конкурентоспособность.

A.E. Beisekeyev^{1*}, P.V. Dubrovin², M.V. Temerbayeva¹

¹Innovative University of Eurasia, Republic of Kazakhstan

²Borisoglebsk Branch of Voronezh State University, Russia

Problems and prospects of using the Industrial certificate in the Republic of Kazakhstan

The Kazakhstani manufacturer has repeatedly faced situations when pseudo-enterprises, disguising themselves as domestic producers of goods, works and services, received preferences and used government support measures, won government and other purchases, while not having enough equipment for production.

The article is devoted to current problems and prospects for the application of the Industrial Certificate in the Republic of Kazakhstan. The dynamics of the development of the sphere of public procurement of the Republic of Kazakhstan is considered, depending on the specific requirements for certain areas of production of goods, works and services. The material in this article is important from the point of view of ensuring fair competition between competing enterprises in the same industry.

The complex of transformations in the system of standardization, certification and quality management has been carried out since the first years of independence of the Republic of Kazakhstan. These transformations have been observed over the years, vivid examples of which are: the application of the European model of technical regulation to the modern realities of the economic situation in the Republic of Kazakhstan, accession to the Customs Union, the adoption of unified technical regulations of the Customs Union, the introduction of new regulations and legal acts defining the share of local content in products and services, as well as the potential of

domestic industries. The results of these transformations have proved that the system of technical regulation of the Republic of Kazakhstan is an effective tool for the development of the economy. The development of new Kazakhstani normative legal acts and normative documents introduced to support the domestic producer of goods and services will contribute to the transformation of the old system and the creation of a new one that is fundamentally different from the previous one. The article discusses problematic issues in the field of industrial certification, namely: a lack of qualified personnel; unregulated pricing system for work carried out in this area; the complexity of the industrial certification procedure; a lack of automation of processes of the industrial certification mechanism. Analyzing the practice of industrial certification, this article offers recommendations for solving the above problematic issues. New edition of amendments and additions to the «Rules for the formation and maintenance of the register of domestic manufacturers of goods, works and services, as well as the issuance of an Industrial certificate» approved by the decision of the Presidium of the National Chamber of Entrepreneurs of the Republic of Kazakhstan «Atameken» dated 28.12.2018. No. 28 is designed to reconstruct the process of obtaining the Industrial Certificate. The process should become more transparent, understandable and highly efficient. Also, with the introduction of changes, the problems that hindered the receipt of the Industrial certificate by individual enterprises should be resolved.

Key words: industrial certificate, certification, industry expert, manufacturers associations, National Chamber of Entrepreneurs, Register of domestic manufacturers, competitiveness.

Қолжазбаның редакцияға келіп түскен күні: 2021/04/05.